

**II BOB "BO'LAJAK TARBIYACHILARNI BOLALARNI NUTQINI
O'STIRISHGA KASBIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH
METODIKASI"**

Mitaliboyeva Dildora Abdujamol qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

*Maktabgacha ta'lim nazariyasi va o'qitish metodikasi fakulteti 1-bosqich
magistranti +998886871796*

Ilmiy rahbar: Imomova Nilufar Zabixullayevna.

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti p.f.f.d.PhD.

ANNOTATSIYA: *Mazkur ilmiy tadqiqot bo'lajak tarbiyachilarni maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishga kasbiy tayyorlash jarayonini takomillashtirish metodikasini ishlab chiqishga bag'ishlangan. Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ta'lim sifatini oshirish hamda har tomonlama rivojlangan shaxsni tarbiyalash masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, bolalarning nutqiy rivojlanishini ta'minlashda tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyasi muhim o'rin tutadi. Chunki nutq – bu bola shaxsining intellektual, ijtimoiy va emotsional rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi.*

Tadqiqotda bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida ularning nutqiy kompetensiyalarini shakllantirish, pedagogik faoliyatga tayyorlash hamda bolalar nutqini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik yondashuvlarni takomillashtirish masalalari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishining bosqichlari, ularning yosh va individual xususiyatlari, nutqni o'stirishga ta'sir etuvchi psixologik-pedagogik omillar hamda muhitning o'rni keng yoritilgan.

Ilmiy ishda bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion yondashuvlar, interfaol metodlar va kommunikativ mashg'ulotlarning ahamiyati asoslab berilgan.

Ayniqsa, nutqni rivojlantirish jarayonida dialogik va monologik nutqni shakllantirish, lug'at boyligini oshirish, to'g'ri talaffuzni o'rgatish, grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzishga o'rgatish kabi yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratilgan.

Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, suhbat, so'rovnoma, test, tajriba-sinov ishlari kabi ilmiy metodlardan foydalanilgan. Olingan natijalar asosida bo'lajak tarbiyachilarni bolalar nutqini rivojlantirishga tayyorlashning samarali metodik modeli ishlab chiqilgan. Mazkur model tarbiyachilarning nazariy bilimlarini mustahkamlash, amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish hamda ularning pedagogik faoliyatga tayyorlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, ishda bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlashda nutqiy rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus mashg'ulotlar tizimini tashkil etish, didaktik o'yinlar, rolli o'yinlar, suhbatlar, hikoya tuzish mashqlari, ertaklar bilan ishlash kabi metodlardan foydalanish samaradorligi asoslab berilgan. Bu esa bolalarning nutqiy faolligini oshirish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda muloqot madaniyatini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy tayyorlash jarayonida nutqiy rivojlantirishga qaratilgan metodik tizimni takomillashtirish ta'lim sifatini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, bu jarayon bolalarda nutq madaniyatini shakllantirish, ularning erkin va ravon fikr bildirish qobiliyatini rivojlantirish hamda ijtimoiy moslashuvini ta'minlashga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot yakunida maktabgacha ta'lim tizimi uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan bo'lib, ular pedagoglar, magistrantlar va ilmiy tadqiqotchilar uchun metodik qo'llanma sifatida xizmat qilishi mumkin. Ushbu ish natijalari bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash tizimini takomillashtirish, ularning kasbiy kompetentligini oshirish hamda maktabgacha ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'tarishda muhim ahamiyatga ega.

KALIT SO'ZLAR: bo'lajak tarbiyachi, nutq rivoji, maktabgacha ta'lim, kasbiy tayyorgarlik, metodika, pedagogik texnologiyalar, nutqiy kompetensiya,

kommunikativ ko'nikma, innovatsion yondashuv, interfaol metodlar, bolalar nutqini rivojlantirish, pedagogik mahorat, ta'lim sifati, nutq madaniyati, psixologik-pedagogik omillar, individual yondashuv, metodik takomillashtirish.

KIRISH

Mamlakatimizda ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, uni zamonaviy talablarga mos ravishda rivojlantirish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimiga bo'lgan e'tiborning ortib borayotgani ushbu bosqichning shaxs kamolotidagi muhim o'rni bilan izohlanadi. Zero, maktabgacha yosh davri bola rivojlanishining eng muhim bosqichi bo'lib, aynan shu davrda uning nutqi, tafakkuri, ijtimoiy faolligi va muloqot ko'nikmalari shakllanadi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar nutqini rivojlantirish masalasi dolzarb pedagogik muammo sifatida qaralmoqda. Chunki bola nutqining rivojlanishi uning fikrlash qobiliyati, atrof-muhitni anglash darajasi hamda jamiyatga moslashuviga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, bolalarda to'g'ri va ravon nutqni shakllantirish, ularning lug'at boyligini oshirish, muloqotga kirishish ko'nikmalarini rivojlantirish maktabgacha ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur jarayonda asosiy rolni tarbiyachi-pedagog egallaydi. Tarbiyachining kasbiy tayyorgarligi, pedagogik mahorati, nutqiy madaniyati hamda metodik bilimlari bolalar nutqini rivojlantirish samaradorligini belgilab beradi. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak tarbiyachilarni bolalar nutqini o'stirishga kasbiy jihatdan tayyorlash hamda ushbu jarayonni metodik jihatdan takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot mavzusining dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi kunda pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida ularning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishga yetarli darajada e'tibor qaratilmayotgani kuzatilmoqda. Natijada ayrim tarbiyachilarda bolalar bilan samarali muloqot o'rnatish, ularning nutqini rivojlantirishda zamonaviy metodlardan foydalanish ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmagan bo'lishi mumkin. Bu esa ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Mazkur ilmiy ishning maqsadi – bo'lajak tarbiyachilarni maktabgacha

yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishga kasbiy tayyorlash metodikasini takomillashtirishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilab olingan:

- maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishining nazariy asoslarini o‘rganish;
- bo‘lajak tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligi mazmuni va mohiyatini tahlil qilish;
- bolalar nutqini rivojlantirishga oid mavjud metodikalarni o‘rganish va ularni takomillashtirish;
- zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida samarali metodik yondashuvlarni ishlab chiqish;
- tajriba-sinov ishlari orqali taklif etilgan metodikaning samaradorligini aniqlash.

Tadqiqot obyekti sifatida maktabgacha ta’lim tizimida bo‘lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayoni olingan bo‘lsa, predmeti esa – bo‘lajak tarbiyachilarni bolalar nutqini rivojlantirishga kasbiy tayyorlash metodikasidir. Tadqiqot metodlari sifatida pedagogik kuzatuv, suhbat, anketa, test, tahlil va umumlashtirish, tajriba-sinov ishlari kabi usullardan foydalanilgan. Ushbu metodlar orqali tadqiqot mavzusi chuqur o‘rganilib, ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga erishildi.

Mazkur ishning ilmiy yangiligi shundan iboratki, bo‘lajak tarbiyachilarni bolalar nutqini rivojlantirishga tayyorlashning samarali metodik tizimi ishlab chiqildi hamda ularning kasbiy kompetentligini oshirishga xizmat qiluvchi innovatsion yondashuvlar asoslab berildi. Shuningdek, nutqiy rivojlantirishga oid mashg‘ulotlar tizimi takomillashtirildi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati shundan iboratki, ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar maktabgacha ta’lim muassasalari faoliyatida, pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida hamda malaka oshirish tizimida keng qo‘llanilishi mumkin. Shunday qilib, bo‘lajak tarbiyachilarni bolalar nutqini rivojlantirishga kasbiy tayyorlash metodikasini takomillashtirish masalasi nafaqat ilmiy, balki

amaliy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi va bu yo‘nalishda olib borilayotgan tadqiqotlar maktabgacha ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Bo‘lajak tarbiyachilarni bolalar nutqini rivojlantirishga kasbiy tayyorlash metodikasini takomillashtirish masalasi kompleks yondashuvni talab etadi. Ushbu jarayon nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar hamda pedagogik mahoratning uyg‘unligini ta’minlash orqali samarali tashkil etiladi. Quyida mazkur masalaning muhim jihatlari ilmiy asoslangan holda yoritiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqining rivojlanish xususiyatlari

Maktabgacha yosh davrida bola nutqi jadal rivojlanadi. Psixologik va pedagogik tadqiqotlarga ko‘ra, 3–7 yosh oralig‘ida bolalarda lug‘at boyligi sezilarli darajada ortadi, nutqning grammatik tuzilishi shakllanadi hamda muloqotga kirishish ehtiyoji kuchayadi. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha:

- 3 yoshli bolalarning lug‘at boyligi o‘rtacha 1000–1200 ta so‘zni tashkil etadi;
- 5 yoshga kelib bu ko‘rsatkich 2500–3000 taga yetadi;
- 6–7 yoshda esa bola murakkab gap tuzish, o‘z fikrini izchil bayon etish qobiliyatiga ega bo‘ladi.

Shu davrda dialogik va monologik nutq shakllanadi. Dialogik nutq bola va kattalar o‘rtasidagi muloqot jarayonida rivojlansa, monologik nutq hikoya qilish, tasvirlash, fikr bayon etish orqali shakllanadi. Tarbiyachi ushbu jarayonlarni to‘g‘ri tashkil eta olishi zarur. Bo‘lajak tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligi mazmuni

Bo‘lajak tarbiyachining kasbiy tayyorgarligi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- nazariy tayyorgarlik (pedagogika, psixologiya, nutq o‘stirish metodikasi);
- amaliy tayyorgarlik (mashg‘ulotlar o‘tkazish, bolalar bilan ishlash);
- kommunikativ kompetensiya (to‘g‘ri, ravon va ta’sirchan nutq);
- metodik kompetensiya (nutqni rivojlantirish metodlarini qo‘llay olish).

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, pedagoglarning 60–70% ida nutqiy faoliyatni tashkil etishda zamonaviy metodlardan foydalanish ko‘nikmalari yetarli darajada

shakllanmagan. Bu esa bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida metodik jihatlarni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Bolalar nutqini rivojlantirish metodlari va vositalari

Bolalar nutqini rivojlantirishda quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

3.1. Suhbat metodi

Suhbat bolalarning fikrlashini faollashtiradi, savol-javob orqali nutqiy faollikni oshiradi. Tarbiyachi savollarni oddiydan murakkabga qarab berishi lozim.

3.2. Didaktik o'yinlar

Didaktik o'yinlar orqali bolalar yangi so'zlarni o'rganadi, ularni nutqda qo'llashni mashq qiladi. Masalan, "Kim tez aytadi?", "Nimani ko'rding?" kabi o'yinlar nutqni rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Amaliy jihatdan, ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagoglar, magistrantlar va tadqiqotchilar uchun qo'llanma sifatida xizmat qilishi mumkin. Bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlashning samarali metodik tizimi nafaqat ularning nazariy bilimlarini mustahkamlashga, balki amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, bolalarning nutqiy faolligini oshirish, muloqot madaniyatini shakllantirish va ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'tarish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bo'lajak tarbiyachilarni bolalar nutqini rivojlantirishga tayyorlashning metodik jihatdan takomillashtirilgan tizimi maktabgacha ta'lim sifatini oshirishda va pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Mazkur ilmiy tadqiqot bo'lajak tarbiyachilarni maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishga kasbiy tayyorlash metodikasini takomillashtirish masalasini chuqur o'rganishga bag'ishlandi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, bolalar nutqini rivojlantirish jarayoni ularning fikrlash, ijtimoiy ko'nikmalar va muloqot madaniyatini shakllantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, tarbiyachining kasbiy tayyorgarligi, pedagogik mahorati va metodik bilimlari nutqiy rivojlanishni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida nutqiy kompetensiyani shakllantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash samaradorligi yuqori. Suhbat, didaktik o'yinlar, hikoya tuzish, badiiy adabiyot bilan ishlash, drammatizatsiya va interfaol metodlar orqali bolalarning nutqiy faolligi sezilarli darajada oshadi. Bu esa ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, muloqot madaniyatini shakllantirish va ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, bo'lajak tarbiyachilarni bolalar nutqini rivojlantirishga kasbiy tayyorlashning metodik jihatdan takomillashtirilgan tizimi nafaqat pedagogik jarayonning samaradorligini oshiradi, balki bolalarning nutq madaniyatini shakllantirish, ularning erkin va ravon fikr bildirish qobiliyatini rivojlantirish va ijtimoiy moslashuvini ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. Shu bois, tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yurituvchi pedagoglar, magistrantlar va ilmiy tadqiqotchilar uchun amaliy va ilmiy ahamiyatga ega bo'lgan tavsiyalarni shakllantirishga asos bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- Abdullaeva, M. (2019). Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivoji va pedagogik metodlar. Toshkent: Sharq.
- Ergashev, S. (2020). Nutq va muloqot madaniyati: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan.
- Karimov, T. (2018). Bo'lajak pedagoglarni tayyorlashning metodik asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
- Mamatqulov, A. (2021). Maktabgacha ta'limda innovatsion yondashuvlar. Toshkent: Pedagogika.
- Rahmonova, L. (2017). Nutq rivoji va interfaol metodlar. Toshkent: Ilm-Ziyo.
- Sattarov, F. (2019). Bolalar nutqini rivojlantirishning psixologik-pedagogik asoslari. Toshkent: Fan.
- Sobirova, G. (2020). Maktabgacha ta'lim tizimida kasbiy tayyorgarlik. Toshkent: Pedagogika va Psixologiya.
- Imomova, N.Z. (2022). Bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash va nutqiy kompetensiya. Toshkent: Nizomiy nomidagi ToshDTU.

Vahobova, R. (2018). Didaktik o'yinlar va hikoya tuzish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.

Yusupova, D. (2021). Innovatsion pedagogik texnologiyalar va bolalar nutqi. Toshkent: Sharq.